

Jacek Woyno

Współpraca Biura „W” MSW z innymi jednostkami organizacyjnymi

Kilka miesięcy po przejściu władzy przez komunistów rozpoczęła się w Polsce perlustracja cywilnych przesyłek pocztowych. Powierzono ją powstałemu 1 września 1944 r. Wydziałowi Cenzury Resortu Bezpieczeństwa Publicznego Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego. Dwa miesiące później – 5 listopada 1944 r. – utworzono na podstawie rozkazu nr 44 naczelnego dowódcy Wojska Polskiego Oddział Cenzury Wojskowej. Jego zadaniem była kontrola korespondencji wychodzącej i przychodzącej za pośrednictwem poczt polowych. Obsadę personalną tej komórki zapewniało Wojsko Polskie, natomiast jej kierownictwa podjął się Resort Bezpieczeństwa Publicznego PKWN.

Od 2 stycznia 1945 r. perlustracją korespondencji w Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego zajmował się Wydział Cenzury, a od 15 stycznia 1946 r. – Główny Urząd Cenzury. Po jego rozwiązaniu 2 grudnia 1946 r. rozkazem nr 109a na jego miejsce powołano rozkazem nr 113 Biuro „B” jako samodzielną jednostkę, która kontynuowała zadanie perlustracji. Działała ona do 2 grudnia 1947 r. Następnie obowiązki tej agencji przejął od 15 grudnia 1947 r. Wydział VII Departamentu II MBP. Po likwidacji MBP kontrolę przesyłek powierzono 7 grudnia 1954 r. Departamentowi IX, a 21 kwietnia 1955 r. – Biuru „W” Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego¹. Na dzień przed jego formalnym rozwiązaniem utworzono zgodnie z zarządzeniem nr 00238/56 z 27 listopada 1956 r. Biuro „W”, zajmujące się odtąd cenzurą korespondencji. Ta działająca do 30 maja 1989 r. wyspecjalizowana komórka MSW funkcjonowała w zasadzie przez cały ten okres w niemal niezmienionej strukturze organizacyjnej.

Zadania pionu „W” najpełniej określało zarządzenie ministra spraw wewnętrznych nr 0048/79 z 27 grudnia 1979 r. w sprawie zakresu działania i organizacji Biura „W” MSW z późniejszymi zmianami (zarządzenie ministra spraw wewnętrznych nr 0094/82) z 17 grudnia 1982 r. W ich myśl Biuro „W” było „jednostką SB wyspecjalizowaną w realizacji zadań związanych z ochroną łączności pocztowej – w sferze obrotu listowego i paczkowego – przed wykorzystaniem jej do prowadzenia wrogiej lub

---

¹ AIPN, 02525, *Służba Bezpieczeństwa w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1944–1978. Centrala*, t. 1, s. 26, 311; G. Majchrzak, „Wojenna” cenzura, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2004, nr 2 (37), s. 50.

przestępczej działalności skierowanej przeciwko podstawowym interesom obronnym, gospodarczym i politycznym PRL”. Komórki „W” w ramach swych zadań operacyjno-technicznych typowały i pozyskiwały do współpracy osoby, które umożliwiały dostęp do korespondencji. Zarówno funkcjonariusze, jak i tzw. pracownicy zaufani, rekrutujący się spośród osób zatrudnionych na pocztach, segregując korespondencję, wybierali z niej to, co było pod względem operacyjnym najbardziej przydatne. Systematycznie przeglądana była korespondencja wysyłana do krajów kapitalistycznych i przychodząca stamtąd, natomiast przesyłki krajowe kontrolowano wrywkowo. Biuro „W” prowadziło także prace naukowo-badawcze związane z metodami ujawniania różnych rodzajów pisma utajnionego oraz środków służących do ich sporządzania. Takie środki stosowano także do własnych celów operacyjnych².

Tematyka, jaka wchodziła w zakres zainteresowania Biura „W” MSW, była więc ze względu na specyfikę jego funkcjonowania dość szeroka. Wystarczy wspomnieć, że obejmowała m.in. metodę badania pieczętek, metodę badań porównawczych klejów, metodę określania rodzajów klejów pochodzenia zwierzęcego z wykorzystaniem elektroforezy niskonapięciowej, metodę badania głowicowych maszyn do pisania oraz maszyn zecerskich³.

W związku z tak bogatym i specyficznym spektrum zainteresowań Biuro „W” MSW zmuszone było niejednokrotnie podejmować współpracę z innymi krajowymi jednostkami organizacyjnymi, usytuowanymi zarówno w resorcie spraw wewnętrznych, jak i poza nim. Możliwość korzystania z jego usług, a tym samym składania

² AIPN, 01094/72, Instrukcja nr 001/58 z 9 I 1958 r. o zakresie, trybie działania jednostek „W” i zasadach korzystania z pracy „W” przez jednostki operacyjne; AIPN, 01258/116, Zarządzenie nr 05/73 ministra spraw wewnętrznych z 6 I 1973 r. w sprawie przeprowadzania ekspertyz i wykonywania niektórych dokumentów dla potrzeb operacyjnych Służby Bezpieczeństwa oraz instrukcja nr 01/73 dyrektora Biura „W” MSW z 7 V 1973 r. o zasadach przeprowadzania ekspertyz chemicznych dokumentów „W” oraz trybie postępowania w tych sprawach; AIPN, 1585/347, Analiza zakresu działania i zadań realizowanych przez pion „W” z 12 III 1984 r.; M. Piotrowski, *Ludzie bezpieki w walce z Narodem i Kościołem. Służba Bezpieczeństwa w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1944–1978*, Lublin 2000, s. 222; P. Piotrowski, *Struktury Służby Bezpieczeństwa 1975–1990*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 1 (3), s. 91. O niektórych aspektach operacyjnego wykorzystania kontroli korespondencji i zwalczania przez SB i MO nielegalnych druków i wydawnictw zob. także: AIPN, 1521/1245, t. 1, 2; L. Żaklicki, *Perlustracja korespondencji*, Legionowo 1968; AIPN, 01305/559, *Zwalczanie przestępstw propagandy pisanej*, praca zbiorowa, Warszawa 1965; AIPN, 01305/583, M. Pawlak, *Wroga propaganda pisana oraz sposoby jej wykrywania i zwalczania w latach 1965–1970 na przykładzie województwa poznańskiego*, praca dyplomowa, Wyższa Szkoła Oficerska MSW, Legionowo 1976; AIPN, 01304/118, A. Wiśniewski, *Tajnopisy jako środek łączności wywiadowczej wywiadów głównych krajów kapitalistycznych z agenturą na terenie PRL*, praca dyplomowa, Wyższa Szkoła Oficerska MSW, Legionowo 1977; AIPN, 01140/4, M.W. Kotowski, *Znaczenie kryminalistycznego badania pisma w ujawnianiu autorów anonimów (na podstawie spraw karnych przeprowadzonych przez Wydział Śledczy Komendy Stołecznej MO w Warszawie za lata 1970–1975)*, praca dyplomowa, Wyższa Szkoła Oficerska MSW, Legionowo 1977; AIPN, 0397/536, K. Czarniecki, *Przejawy wrogiej propagandy pisanej na terenie Stoczni Gdańskiej im. Lenina w Gdańsku w okresie trwania stanu wojennego*, praca dyplomowa, Wyższa Szkoła Oficerska MSW, Legionowo 1984.

³ AIPN, 1585/55, Informacja z 20 IX 1971 r. o stanie realizacji uchwały nr 1a/69 Kolegium Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 14 I 1969 r., Załącznik nr 1: Wykaz opracowanych bądź kontynuowanych tematów prac badawczych oraz metod i środków technicznych, k. 108–110.

zamówień dotyczących osób lub obiektów pozostających w zainteresowaniu operacyjnym, mieli:

- 1) naczelnicy wydziałów uprawnionych jednostek organizacyjnych MSW, Komendy Głównej MO, komend wojewódzkich MO,
- 2) szefowie oddziałów Zarządu Zwiadu Dowództwa WOP oraz wydziałów II brygad WOP,
- 3) szef Zarządu WSW jednostek wojskowych MSW i szefowie terenowych wydziałów WSW jednostek wojskowych MSW,
- 4) szefowie oddziałów I i III Szefostwa WSW oraz oddziałów (wydziałów), podlegających zarządom WSW okręgów wojskowych i rodzajów sił zbrojnych,
- 5) szefowie oddziałów operacyjnych Zarządu II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego⁴.

Na współpracę między tymi jednostkami a Biurem „W” wskazują zachowane materiały o charakterze administracyjnym. Wiadomo na przykład, że Zarząd Zwiadu Wojsk Ochrony Pogranicza otrzymał do realizacji zarządzenie nr 0036/84 ministra spraw wewnętrznych z 5 maja 1984 r., zmieniające zarządzenie w sprawie prowadzenia oraz zasad korzystania z pracy „W”⁵. Świadczy to o stosunkowo bliskiej kooperacji Biura „W” MSW z Zarządem Zwiadu WOP.

Biuro „W” MSW, realizując zamówienie Zarządu Kontroli Ruchu Granicznego MSW, dostarczyło do eksperymentalnego sprawdzenia przydatności, oceny oraz podania ewentualnych niekorzystnych właściwości wykonany w Samodzielnej Sekcji Chemii Zakładu Techniki Specjalnej MSW 1 1 tuszu V/6B do pieczętek kauczukowych, charakteryzujący się jasną fluorescencją w świetle UV. Na niektórych gatunkach papieru, bardzo zresztą nielicznych, fluorescencję tę zaobserwować można było tylko przy pomocy czerwonego filtra⁶. Problem wadliwości tuszu stosowanego przez graniczne placówki kontrolne występował niejednokrotnie w korespondencji między Biurem „W” a Zarządem Zwiadu Wojsk Ochrony Pogranicza. Stwierdzono mianowicie, że w niektórych paszportach Republiki Federalnej Niemiec po wyschnięciu tuszu nie fluoryzowały pieczęcie polskiej odprawy granicznej. Przyczyna tego tkwiła prawdopodobnie w strukturze chemicznej papieru używanego do wyrobu owych dokumentów, która powodowała wytrącanie się środka fluoryzującego z tuszu kontrolerskiego. Zjawisko to zaniepokoiło Zarząd Zwiadu WOP. Sytuacja taka utrudniała bowiem w znacznym stopniu identyfikację podrobionych lub sfalszowanych paszportów.

⁴ AIPN, 01099/11, par. 11, Instrukcja o zakresie i zasadach stosowania oraz korzystania z pracy „W”, s. 8–9. Instrukcja ta stanowi załącznik do zarządzenia nr 0095/82 ministra spraw wewnętrznych z 17 XII 1982 r. w sprawie prowadzenia oraz zasad korzystania z pracy „W”.

⁵ AIPN, 01225/805, Rozdzielnik wysłanych egzemplarzy zarządzenia nr 0036/84 ministra spraw wewnętrznych z 5 V 1984 r. zmieniającego zarządzenie w sprawie prowadzenia oraz zasad korzystania z pracy „W”, k. 9.

⁶ AIPN, 01099/34, Pismo dyrektora Zakładu Techniki Specjalnej MSW ppłk. mgr. inż. Roberta Pieczyskiego do dyrektora Zarządu Ruchu Granicznego MSW gen. bryg. Eugeniusza Dostojewskiego, 16 VI 1970 r., k. 2.

Chcąc temu zapobiec, zwrócono się z prośbą do dyrektora Zakładu Kryminalistyki Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej o ustalenie przyczyn niedoskonałości i sporządzenie receptury na tusz kontrolerski, który fluoryzowałby we wszystkich paszportach RFN. Zadanie to realizowane było jednak ostatecznie przez Wydział Chemii Biura „W” MSW, które jako materiał doświadczalny otrzymało próbki papieru dwóch paszportów niemieckich wydanych w różnych okresach⁷.

W wyniku przeprowadzenia przez Wydział Chemii Biura „W” badań chemicznych wyprodukowano nowy tusz⁸, który został poddany czternastodniowej próbie na Granicznym Przejściu Kontrolnym Centralnego Portu Lotniczego Warszawa-Okęcie. Według zgodnej opinii kontrolerów GPK nowy tusz spełniał swoją rolę i fluoryzował we wszystkich paszportach, w tym również RFN-owskich. Jednocześnie dokonano zamiany środka fluoryzującego w 50 l tuszu starego typu⁹. Wytwarzanie przez Wydział Chemii Biura „W” dla potrzeb GPK WOP specjalnego tuszu do stempli kontrolerskich, zabezpieczającego dokumenty paszportowe przed fałszerstwem, stało się odtąd zadaniem tej komórki. Dla przykładu można podać, że tylko w 1983 r. wyprodukowano go aż 40 litrów¹⁰.

System kontroli autentyczności dokumentów uprawniających do przekroczenia granicy PRL nie był według Dowództwa WOP doskonały. W związku z tym w celu przeciwdziałania nielegalnym przekroczeniom granicy państwowej na podstawie sfałszowanych dokumentów postanowiono wypracować i wprowadzić do użycia nowe, skuteczniejsze rozwiązania, umożliwiające sprawdzanie autentyczności odcisków stempli kontrolerskich i zapisów dokonywanych przez kontrolerów GPK. Konieczne stało się zatem wyposażenie kontrolerów GPK w zestawy specjalnych środków piszących (flamastry, długopisy). Oczywiście miały się one charakteryzować odpowiednimi właściwościami, np. tusz do flamastrów powinien być bezbarwny i przy zetknięciu z odciskiem stempla kontrolerskiego bądź przy użyciu specjalnego długopisu powinien powodować zmianę barwy i neutralizować zapis. Rozwiązaniem tego problemu od strony technicznej zajęło się Biuro „W” MSW, które otrzymało z WOP do przeprowadzenia badań i analizy trzy sztuki omawianych środków piszących produkcji NRD¹¹. Odpowiadając na zapotrzebowanie, Biuro „W” rozpoczęło pracę od przestudiowania odpowiedniej literatury fachowej¹². Ostatecznie wykonano i przekazano do WOP 755

⁷ AIPN, 01099/34, Pismo zastępcy szefa Zwiadu WOP płk. mgr. Edmunda Wardy do dyrektora Zakładu Kryminalistyki Komendy Głównej MO, 3 IX 1975 r., k. 3.

⁸ AIPN, 01099/34, Instrukcja użytkowania zestawu kontrolerskiego GPK, k. 32.

⁹ AIPN, 01099/34, Pismo szefa Zarządu Zwiadu WOP płk. mgr. Edwarda Taralę do dyrektora Biura „W” MSW płk. Władysława Płosarka, 16 XII 1975 r., k. 4.

¹⁰ AIPN, 01099/34, Pismo dowódcy WOP gen. bryg. Feliksa Stramika do dyrektora generalnego szefa Służby Zabezpieczenia Operacyjnego MSW GRN gen. bryg. Stefana Stochaja, 16 VI 1984, k. 24.

¹¹ AIPN, 01099/34, Pismo zastępcy dowódcy WOP ds. techniki i zaopatrzenia płk. dypl. Henryka Chmielaka do dyrektora Biura „W” płk. dr. Ryszarda Wójcickiego, 20 VII 1979 r., k. 5.

¹² AIPN, 01099/34, Pismo zastępcy dyrektora Biura „W” MSW płk. mgr. Marii Sitarz do zastępcy dowódcy WOP ds. techniki i zaopatrzenia płk. dr. Henryka Chmielaka, 4 III 1980 r., k. 12.

kompletów (1510 sztuk) flamastrów do znakowania kart przekroczenia granicy i kwestionariuszy wizowych wraz z instrukcją użytkowania¹³.

Następnym zagadnieniem, którym zajmowało się na zlecenie WOP Biuro „W” MSW, było wykorzystanie lamp ultrafioletowych w celu stwierdzenia autentyczności stempli polskiej kontroli granicznej w procesie odpraw paszportowych osób przekraczających granicę PRL. W procedurze tej używano do pewnego czasu lamp UV Fluotest 204 CC (sieciowe) i Fluotest Pocket (baterijne), zakupionych za pośrednictwem Departamentu Techniki MSW w RFN, oraz lamp typu „Bratek” produkcji polskiej. Z uwagi na to, że ceny urządzeń produkcji zachodniej stale wzrastały, a ich eksploatacja pochłaniała znaczne środki finansowe, ponieważ nie było możliwości kupna do nich w kraju specjalnych baterii i dokonywania ich napraw, zaistniała konieczność podjęcia prób wyprodukowania tego typu lamp w Polsce z wykorzystaniem wzorów zachodnich. Początkowe zabiegi zastąpienia sprzętu produkcji zachodniej sprzętem krajowym (lampami typu „Bratek”) nie dały jednak pożądaných efektów ze względu na ich niskie parametry techniczne i nieodpowiednią wielkość. W związku z tym zwrócono się do Biura „W” MSW z prośbą o rozpatrzenie możliwości skonstruowania dwóch prototypów lamp UV z zasilaniem własnym i sieciowym z wykorzystaniem do ich produkcji części krajowych¹⁴.

Pierwszy prototyp akumulatorowej lampy UV wykonany przez Biuro „W” MSW został przesłany wraz z zasilaczem do ładowania akumulatorów i instrukcją do zastępcy dowódcy WOP ds. zwiadu w celu wydania opinii. Układ elektryczny i zasilacz zbudowano z podzespołów produkcji krajowej. Jedyną częścią pochodzenia zagranicznego był palnik rtęciowy stosowany w lampach baterijnych Fluotest Pocket produkcji USA¹⁵. Prototyp opracowanej akumulatorowej lampy UV Lumin 366 testowano przez dwa i pół miesiąca przy odprawach granicznych w pociągach międzynarodowych w GPK w Medyce. Z opinii bezpośrednich użytkowników wynikało, że lampa funkcjonowała należycie, nie było kłopotów z jej uruchomieniem, a promieniowanie UV w pełni odpowiadało wymogom stawianym przed tego rodzaju sprzętem, działającym w warunkach odpraw granicznych m. in. w pociągach i na statkach. Biorąc pod uwagę pozytywne wyniki przeprowadzonych testów, podjęto decyzję o wdrożeniu do produkcji tej lampy¹⁶.

¹³ AIPN, 01099/34, Pismo dyrektora Biura „W” MSW płk. dr. Ryszarda Wójcickiego do zastępcy szefa Zwiadu WOP płk. mgr. Edwarda Wardy z 12 V 1982 r. oraz instrukcja użytkowania zestawu specjalnych flamastrów, k. 21, 36.

¹⁴ AIPN, 01099/34, Pismo zastępcy dowódcy WOP ds. zwiadu gen. bryg. Edwarda Taraty do dyrektora Biura „W” MSW płk. dr. Ryszarda Wójcickiego, 3 VIII 1979 r., k. 7.

¹⁵ AIPN, 01099/34, Pismo wicedyrektora Biura „W” MSW płk. mgr. Marii Sitarz do zastępcy dowódcy WOP ds. zwiadu, 4 III 1980 r., k. 11.

¹⁶ AIPN, 01099/34, Pismo zastępcy szefa Zarządu Zwiadu WOP płk. mgr. Edmunda Wardy do dyrektora Biura „W” MSW płk. dr. Ryszarda Wójcickiego z 9 VII 1980 r. oraz instrukcja obsługi lampy akumulatorowej UV Lumin 366, k. 14, 40.

W celu stwierdzenia nienaruszalności plomb przy samochodach TIR przejeżdżających tranzytem przez terytorium PRL graniczne placówki kontrolne stosowały w sposób nieoficjalny znakowanie tych plomb przy wjeździe środków transportowych na terytorium kraju i identyfikowały je przy wyjeździe do krajów kapitalistycznych. Do tego celu od 1975 r. używano bezbarwnej pasty fluoryzującej w kolorze niebieskim i zielonym, której producentem był Wydział Chemii Zakładu Kryminalistyki Komendy Głównej MO. Z powodu nawału innych prac nie był on jednak w stanie realizować dalszych zamówień. W związku z tym Dowództwo WOP zwróciło się o pomoc do Biura „W” MSW¹⁷. W wyniku przeprowadzonych badań opracowało ono w miejsce stosowanych dotąd past zabezpieczających lakier fluoryzujący, którego próbkę w aerozolu przesłało do WOP z prośbą o zaopiniowanie. Poinformowano jednocześnie, że proponowany lakier jest bezpieczniejszy i wygodniejszy w użyciu od stosowanych dotychczas past¹⁸. Wyprodukowane przez Wydział Chemii Biura „W” MSW próbki środka fluoryzującego w aerozolu do znakowania samochodów TIR udających się tranzytem przez terytorium Polski sprawdzane były w GPK w Kudowie i Świnoujściu. Według użytkowników środek ten był dobry i spełniał określone wymagania. Niezależnie od warunków atmosferycznych zachowywał swoje właściwości, był trwały i niezmywalny przez błoto w czasie drogi pokonywanej przez samochody. W tym przypadku również podjęto działania mające na celu wyprodukowanie dla potrzeb GPK odpowiedniej ilości tego środka¹⁹.

Sprawy wykonywania przez Biuro „W” MSW dla potrzeb GPK środków chemicznych poruszane były również na wyższym szczeblu w korespondencji między wiceministrem spraw wewnętrznych i dowódcą WOP. Ten ostatni zwracał się z prośbą do swojego przełożonego o wyrażenie zgody na wyprodukowanie przez Biuro „W” następujących produktów:

- 1) tuszu specjalnego do stempli kontrolerskich w kolorach czerwonym, granatowym i innym,
- 2) zestawów specjalnych środków piszących (flamastry, długopisy), współdziałających chemicznie z tuszem do stempli kontrolerskich,
- 3) lakieru fluoryzującego w aerozolu do oznakowania samochodów TIR przejeżdżających tranzytem przez terytorium Polski²⁰.

¹⁷ AIPN, 01099/34, Pismo zastępcy szefa Zarządu Zwiadu WOP płk. mgr. Edwarda Wardy do dyrektora Biura „W” MSW płk. dr. Ryszarda Wójcickiego, 4 X 1979 r., k. 8.

¹⁸ AIPN, 01099/34, Pismo zastępcy dyrektora Biura „W” MSW płk. mgr. Marii Sitarz do zastępcy szefa Zarządu Zwiadu WOP płk. mgr. Edmunda Wardy, 4 IV 1980 r., k. 13.

¹⁹ AIPN, 01099/34, Pismo zastępcy szefa Zwiadu WOP płk. mgr. Edmunda Wardy do dyrektora Biura „W” MSW płk. dr. Ryszarda Wójcickiego, 15 VIII 1980 r., k. 15.

²⁰ AIPN, 01099/34, Pismo dowódcy WOP gen. dyw. Czesława Stopińskiego do wiceministra spraw wewnętrznych gen. dyw. Bogusława Stachury, 4 IX 1980 r., k. 16–17. Ze względu na konieczność zapewnienia tajemnicy składu chemicznego tuszu i jego reagowania ze środkami piszącymi (flamastry, długopisy) postanowiono zrezygnować z jego produkcji w Spółdzielni Astra-Pollena w Przemyślu, tym bardziej że wykonane przez tę spółdzielnię w czterech kolorach próbki zupełnie nie odpowiadały

W następstwie uzgodnień między WOP a Biurem „W” MSW podległy mu Wydział Chemii zademonstrował próbne egzemplarze środków piszących do znakowania kart przekroczenia granicy i kwestionariuszy wizowych. Przydatność 50 wyprodukowanych kompletów tych środków sprawdzona została w warunkach odpraw granicznych w wytypowanych GPK. Okazało się, że w pełni odpowiadały one stawianym wymaganiom i w związku z tym zamówiono 1500 kolejnych kompletów²¹.

Biuro „W” MSW przeprowadzało także wspólnie z WOP typowe czynności operacyjne. Przykładem na to może być sprawa obywatelki polskiej, która odlatywała samolotem rejsowym PLL „LOT” do Istambułu. Według uzyskanej przez WOP informacji miała ona wywozić ukryte w papeterii polskiej produkcji niewidoczne gołym okiem wiadomości, pochodzące z ośrodków opozycji w Polsce, dotyczące m.in. wyborów do Sejmu PRL. W czasie odprawy celno-paszportowej w Międzynarodowym Porcie Lotniczym Warszawa-Okęcie istniała możliwość jej operacyjnego przejścia na 30–50 minut. W związku z tym szef Zarządu Zwiadu WOP poprosił o oddelegowanie z Biura „W” pracownika bądź pracowników, którzy dokonaliby badań przejętej papeterii²². Do dyspozycji pięcioosobowej grupy funkcjonariuszy Wydziału IV Biura „W” MSW zostało oddane pomieszczenie ciemni fotograficznej w budynku portu lotniczego będące w dyspozycji WOP. W pierwszej fazie wykonywania zadania jeden z funkcjonariuszy, udając celnika, udzielał pomocy pracownikowi operacyjnemu WOP w zakresie wytypowania do analizy, oprócz przedmiotowej papeterii, także innych materiałów znajdujących się w bagażu figurantki. W wyniku tych czynności nie stwierdzono obecności ani w bagażu głównym, ani osobistym podanej w informacji papeterii. W kolejnym etapie bagaż figurantki został operacyjnie przekazany do grupy, której zadaniem było ponowne przeszukanie jej torby podróźnej pod kątem ujawnienia materiałów mogących stanowić nośnik pisma utajonego. Ostatecznie wytypowano dwie kartki papieru z zeszytu szkolnego w trzy linie formatu A5 stanowiące:

- 1) opakowanie nożyka,
- 2) zapis wymiarów prawdopodobnie kozucha lub kurtki.

Z rzeczy figurantki do analizy wybrano także jedną kartkę formatu około A4, będącą opakowaniem butelki. Biorąc pod uwagę konieczność przekazania bagażu do samolotu w określonym czasie, wyłączono z niego wymienione kartki, aby poddać je badaniom na zawartość pisma utajonego w Wydziale IV (Wydział Chemii) Biu-

---

wymogom stawianym tego rodzaju środkom. Jedyne produkty powstałe w Biurze „W” MSW spełniały według użytkowników określone technologicznie wymagania. Tak więc Biuro „W” MSW stało się w istocie monopolistą w produkcji środków chemicznych na potrzeby resortu spraw wewnętrznych.

²¹ AIPN, 01099/34, Pismo zastępcy szefa Zarządu Zwiadu WOP płk. mgr. Edmunda Wardy do dyrektora Biura „W” MSW płk. dr. Ryszarda Wójcickiego z 15 IV 1981 r. i odpowiedź na nie z 24 XI 1981 r., k. 18–19.

²² AIPN, 01099/34, Pismo szefa Zarządu Zwiadu WOP płk. mgr. Edmunda Wardy do dyrektora Biura „W” MSW płk. Ryszarda Wójcickiego, 26 X 1985 r., k. 26.

ra „W” MSW. W wyniku przeprowadzonych testów pisma o takim charakterze nie stwierdzono²³.

Wydział Chemii Biura „W” MSW korzystał w latach 1979–1987 doraźnie również z pomocy Nadwiślańskich Jednostek Wojskowych MSW przy ochronie adaptowanego i rozbudowanego tajnego obiektu o kryptonimie „653”, czyli budynku przy ul. 1 Sierpnia 30A w Warszawie przeznaczonego na potrzeby pracowni badawczych oraz na magazyny²⁴.

Zachowały się też pewne ślady współdziałania Biura „W” MSW z Biurem Ochrony Rządu. Dokumenty wskazują, że Biuro „W” MSW zwróciło się z prośbą do BOR, by pracownia izotopowa, którą planowało utworzyć, została zarejestrowana jako filia pracowni izotopowej działającej w ramach BOR²⁵. Zgody takiej jednak nie otrzymano, gdyż w myśl przepisów pracownia izotopowa BOR nie mogła posiadać filii. Biuro Ochrony Rządu skłonne było po zarejestrowaniu pracowni izotopowej w Wojskowym Instytucie Higieny i Epidemiologii realizować zamówienia Biura „W” na źródła promieniotwórcze z zachowaniem konspiracji wobec Ośrodka Produkcji i Dystrybucji Izotopów Instytutu Badań Jądrowych²⁶. Wypożyczało również Biuru „W” MSW na jego prośbę pojemnik na ciekłe odpady radioaktywne²⁷.

Dążąc do usprawnienia i rozszerzenia zakresu działalności Biura „W” MSW, z biegiem czasu coraz większą wagę zaczęto przywiązywać do nawiązywania współpracy z instytucjami pozarestowymi. We współpracę z Biurem „W” MSW zaangażowane były także podmioty podlegające Ministerstwu Obrony Narodowej. Ośrodek Ochrony Radiologicznej i Radiobiologii Wojskowego Instytutu Higieny i Epidemiologii prowadził np. badania błon dozymetrycznych pracowników objętych kontrolą dawek indywidualnych²⁸. Wydał on również wniosek o wpisanie pracowni izotopowej działającej przy Biurze „W” MSW do rejestru użytkowników substancji promieniotwórczych i po dokonaniu wizji lokalnej wyraził zgodę na jej otwarcie²⁹. Wojskowa Akademia Techniczna podjęła się natomiast pracy badawczej na temat *Laserowe wzbudzenie sub-*

²³ AIPN, 01099/34, Notatka służbowa zastępcy naczelnika Wydziału IV Biura „W” MSW kpt. mgr. Antoniego Jankowskiego, 31 X 1985 r., k. 29–30.

²⁴ AIPN, 01099/35, Materiały dotyczące rozbudowy obiektu „653”.

²⁵ AIPN, 01444/3, Pismo dyrektora Biura „W” MSW płk. dr. Ryszarda Wójcickiego do dyrektora Biura Ochrony Rządu płk. mgr. Stefana Pawłowskiego, 3 VII 1982 r., k. 2.

²⁶ AIPN, 01444/3, Pismo dyrektora Biura Ochrony Rządu płk. mgr. Stefana Pawłowskiego do dyrektora Biura „W” MSW płk. dr. Ryszarda Wójcickiego, 30 VII 1982 r., k. 3.

²⁷ AIPN, 01444/3, Pismo dyrektora Biura „W” MSW płk. dr. Ryszarda Wójcickiego do zastępcy dyrektora Biura Ochrony Rządu płk. mgr. inż. Lucjana Wiślicz-Iwańczyka z 12 X 1982 r. oraz odpowiedź na nie z 29 X 1982 r., k. 4–5.

²⁸ AIPN, 01444/2, Materiały dotyczące współpracy z Wojskowym Instytutem Higieny i Epidemiologii w latach 1985–1989, k. 3–19. W kontaktach z instytutem, jak też z innymi podmiotami Biuro „W” MSW występowało najczęściej pod nazwą Jednostka Wojskowa nr 1944.

²⁹ AIPN, 01444/3, Decyzja Wojskowego Instytutu Higieny i Epidemiologii dotycząca zgody na otwarcie pracowni izotopowej przy Jednostce Wojskowej nr 1944, 10 V 1983 r., k. 10–11.

stancji chemicznych na papierze – kryptonim „Rubin”³⁰. Zakład Fizyki i Technologii Kryształów Instytutu Fizyki Technicznej WAT prowadził zaś projekt związany z zastosowaniem ciekłych kryształów do badań kryminalistycznych³¹.

Wraz z rozszerzeniem zakresu działania Biuro „W” MSW zmuszone było nawiązać współpracę z placówkami naukowo-badawczymi. Najwcześniejszym śladem tego typu działalności jest zachowane w warszawskim Archiwum IPN obszerne dziewięćdziesięciopięciostronicowe *Opracowanie metody otrzymywania związku dwuazo-kompleksowego kwasu 1-metylo-2-hydroksy-3-dwuazo-5-benzeno-sulfonowego*, napisane w latach 1958–1959 w Instytucie Przemysłu Organicznego w Warszawie na zamówienie Biura „W”³².

Także w okresie późniejszym nawiązywano współpracę z różnymi podmiotami naukowymi. W latach 1980–1981 Biuro „W” MSW zleciło Instytutowi Chemii Przemysłowej w Warszawie wykonanie projektu zatytułowanego *Optymalizacja technik pomiarowych i identyfikacja widm otrzymanych przy zastosowaniu skomputeryzowanej spektrofotometrii w podczerwieni*. Oficjalnie jednak stroną podpisującą umowy wykonawcze był zazwyczaj w takich sytuacjach Zakład Kryminalistyki Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej³³. Na potrzeby Biura „W” Instytut Chemii i Technologii Organicznej Politechniki Warszawskiej zajmował się pracami badawczymi z zakresu syntezy organicznej³⁴. Instytut Podstaw Chemii Żywności Politechniki Łódzkiej podjął się natomiast opracowania zagadnienia *Wykorzystanie reakcji enzymatycznych w chromatograficznej analizie składników śladowych*. Harmonogram prac na tym projekcie rozłożony został na rok³⁵. Zespół kierowany przez prof. Joannę Masłowską wykonał w latach 1983–1984 odpowiednie badania zgodnie z przyjętym założeniem. Ich wyniki z punktu widzenia resortu spraw wewnętrznych przedstawiły interesujące dane oraz rozwiązania analityczne – najistotniejsze dotyczyły nowych metod analizy

---

³⁰ AIPN, 01099/40, Umowa między Departamentem Techniki MSW a Wojskową Akademią Techniczną z 15 VII 1982 r. wraz z założeniami i harmonogramem pracy, wstępną kalkulacją i warunkami realizacji, k. 37–48.

³¹ AIPN, 01099/35, Protokół odbioru II etapu pracy rozwojowej *Zastosowanie ciekłych kryształów do badań kryminalistycznych*, 1 VIII 1985 r., k. 102.

³² AIPN, 01099/33, Materiały dotyczące prac zleconych jednostkom pozaresortowym – opracowanie metod otrzymywania związków chemicznych, k. 10–105.

³³ AIPN, 01099/36, Umowa między Zakładem Kryminalistyki Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej reprezentowanym przez zastępcę dyrektora płk. mgr. Wiesława Baranowskiego a Instytutem Chemii Przemysłowej w Warszawie reprezentowanym przez zastępcę dyrektora ds. naukowo-badawczych prof. dr. inż. Józefa Obłoja oraz sekretarza naukowego doc. dr. inż. Andrzeja Pfeffera, 4 XII 1980 r., k. 22–25.

³⁴ AIPN, 01099/36, Pismo zastępcy dyrektora Zakładu Kryminalistyki Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej płk. mgr. Wiesława Baranowskiego do dyrektora Instytutu Chemii i Technologii Organicznej Politechniki Warszawskiej, 4 X 1981 r., k. 26.

³⁵ AIPN, 01099/40, Umowa pomiędzy Zakładem Kryminalistyki Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej reprezentowanym przez zastępcę dyrektora płk. mgr. Wiesława Baranowskiego a Instytutem Podstaw Chemii Żywności Politechniki Łódzkiej reprezentowanym przez dyrektora doc. dr. inż. Józefa Górę z 4 I 1983 r. wraz załącznikami, k. 58–68.

śladowej, dotychczas niestosowanych w kraju³⁶. Ta sama placówka kontynuowała zresztą rozpoczęte badania w tej dziedzinie, opracowując dla potrzeb MSW *Zastosowanie reakcji enzymatycznych do identyfikacji pasm w chromatografii cienkowarstwowej i bibulowej śladów chemicznych*³⁷. Instytut Podstaw Chemii Żywności Politechniki Łódzkiej zajął się również w ramach współpracy z Biurem „W” MSW syntezą wybranych związków zapachowych w skali laboratoryjnej oraz wykonaniem na podstawie własnego opracowania dwóch termofraktochromatografów³⁸. Realizacja projektu przebiegała zgodnie z planem. W wyniku przeprowadzonych badań otrzymano 5 gr olejku z ziela konopi siewnych i określono jego skład chemiczny. Jego próbkę przekazano do laboratorium. Udało się także wytworzyć ok. 50 gr mikrokapsułkowej aniliny. Tę, jak i próbki następujących związków zapachowych: piżmo CP, piżmo EB, metylojony, santal A, sandał-ozyrol³⁹ – poddano testom. Badania dotyczące tych zagadnień kontynuowano w pracy *Wykorzystanie reakcji enzymatycznych do identyfikacji śladowych składników na chromatogramach*. Na podstawie przeglądu ówczesnej literatury dokonano wyboru badanych obiektów oraz wzorców do badań. We wstępnych próbach ustalone zostały doświadczalne warunki wykonania reakcji enzymatycznych w roztworach oraz na nośnikach chromatograficznych (bibuła). Następnie przeprowadzono cykl pomiarów zmierzających do opracowania metodyki doświadczalnej wykrywania wybranych aminokwasów i glikozydów, pestycydów i anionów nieorganicznych⁴⁰. Zrealizowane zostało także zamówienie na termofraktochromatografy, które przekazano do użytkowania Wydziałowi IV Biura „W” MSW⁴¹.

Instytut Badań Jądrowych w Warszawie prowadził dla Biura „W” w latach 1981–1983 prace związane z wykorzystaniem aktywacji neutronowej do badań kryminalistycznych. Oficjalnie wstępnie przyjęty tytuł programu badawczego brzmiał *Wykorzystanie aktywacji neutronowej i gamma spektroskopii do badań powierzchniowych*⁴². Nadzór nad tymi badaniami z ramienia MSW objął naczelnik Wydziału IV

³⁶ AIPN, 01099/40, Opinia dotycząca pracy naukowo-badawczej wykonanej na zlecenie Zakładu Kryminalistyki Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej, 3 V 1985 r., k. 96.

³⁷ AIPN, 01099/40, Pismo dowódcy Jednostki Wojskowej nr 1944 plk. Ryszarda Wójcickiego do dyrektora Instytutu Podstaw Chemii Żywności Politechniki Łódzkiej doc. dr. Józefa Góry, 28 XI 1984 r., k. 108. Tym razem Biuro „W” wystąpiło znów pod zakodowaną nazwą jako Jednostka Wojskowa nr 1944 Zarządu Administracyjno-Gospodarczego MSW.

³⁸ AIPN, 01099/40, Pismo dowódcy Jednostki Wojskowej nr 1944 do dyrektora Instytutu Chemii Żywności Politechniki Łódzkiej doc. dr. Józefa Góry, 17 XII 1985 r., k. 128; AIPN, 01099/40, Pismo zastępcy dyrektora ds. Administracyjnych Instytutu Podstaw Żywności Politechniki Łódzkiej mgr. inż. Henryka Gwiazdowicza do Zarządu Administracyjno-Gospodarczego MSW, 7 IV 1986 r., k. 137.

³⁹ AIPN, 01099/40, Sprawozdanie-informacja z realizacji pracy badawczej *Synteza wybranych związków zapachowych w skali laboratoryjnej*, 17 XII 1986 r., k. 155.

⁴⁰ AIPN, 01099/40, Założenia naukowo-techniczne z 1 III 1987 r. do pracy *Wykorzystanie reakcji enzymatycznych do identyfikacji śladowych składników na chromatografach*, k. 176.

⁴¹ AIPN, 01099/40, Protokół przyjęcia urządzeń na stan Wydziału IV Biura „W” MSW, 23 V 1989 r., k. 245.

⁴² AIPN, 01099/40, Pismo zastępcy kierownika Zakładu VIII Chemii Analitycznej Instytutu Badań Jądrowych mgr. inż. T. Witkowskiego do zastępcy dyrektora Zakładu Kryminalistyki Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej plk. mgr. Wiesława Baranowskiego, 11 XII 1981 r., k. 2.

Biura „W” por. dr inż. Waldemar Suszczewski, który oficjalnie odbywał stale przedłużony staż naukowy w Instytucie Badań Jądrowych jako pracownik Zakładu Kryminalistyki Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej⁴³. Wykonana przez Instytut Badań Jądrowych praca naukowo-badawcza ostatecznie przyjęła bardziej adekwatny do swojego charakteru tytuł *Wykorzystanie metody aktywacji neutronowej do badań śladów kryminalistycznych*⁴⁴.

Na zlecenie Biura „W” MSW wykonywał zadania Ośrodek Reaktorów i Produkcji Izotopów Instytutu Energii Atomowej w Świerku pod Warszawą. Niejednokrotnie wydawał tzw. *Świadectwo Pomiarowe* i *Świadectwo źródła promieniotwórczego*, a także przeprowadzał niszczenie odpadów promieniotwórczych w postaci izotopów promieniotwórczych C-14, S-35, Cd 115m, Ca-48, Ag 110m oraz mineralizowanej skażonej odzieży (rękawice gumowe, fartuchy ochronne, bibuła z odczynnikami). Wydział IV Biura „W” MSW pobierał również stamtąd dla swoich potrzeb pierwiastki chemiczne zawierające izotopy⁴⁵.

Biuro „W” współpracowało także z Państwowym Zakładem Higieny, w którym zainstalowano i uruchomiono, stanowiące własność MSW, urządzenie LS-5 amerykańskiej firmy Perkin Elmer. Był to zestaw wspólnie eksploatowanego spektrometru fluorescencyjnego⁴⁶. Warszawski Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Elektroniki Próżniowej przyjął natomiast do realizacji *Opracowanie i wykonanie specjalistycznego prototypowego urządzenia do pomiaru katodoluminescencji*⁴⁷. Przedsięwzięcie to wykonywane było etapami zgodnie z wcześniejszym harmonogramem⁴⁸. Na rzecz Biura „W” MSW pracowało też Przedsiębiorstwo Produkcji Sprzętu Technicznego w Sosnowcu⁴⁹.

⁴³ AIPN, 01099/40, Pismo zastępcy dyrektora Instytutu Badań Jądrowych ds. naukowo-badawczych doc. dr inż. Lecha Walisia do Zakładu Kryminalistyki Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej, 8 IV 1982 r., k. 30; AIPN, 01099/40, Pismo zastępcy dyrektora Zakładu Kryminalistyki Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej płk. mgr. Wiesława Baranowskiego do dyrektora Instytutu Badań Jądrowych, 4 I 1983 r., k. 69.

⁴⁴ AIPN, 01099/40, Protokół zdawczo-odbiorczy, 15 XII 1983 r., k. 89.

⁴⁵ AIPN, 01444/5, Materiały dotyczące współpracy z Instytutem Badań Jądrowych i Instytutem Energii Atomowej z lat 1981–1989, k. 2–67.

⁴⁶ AIPN, 01099/40, Pokwitowanie odbioru urządzenia i zasady wspólnego korzystania z aparatury, 10 VIII 1984 r., k. 105–106.

⁴⁷ AIPN, 01444/8, Pismo zastępcy dyrektora ds. naukowo-technicznych Ośrodka Badawczo-Rozwojowego Elektroniki Próżniowej inż. Stanisława Waszuka do Instytutu Kryminalistyki i Kryminologii Akademii Spraw Wewnętrznych, 24 III 1988 r., k. 3–4; AIPN, 01099/40, Umowa pomiędzy Instytutem Kryminalistyki i Kryminologii Akademii Spraw Wewnętrznych a Ośrodkiem Badawczo-Rozwojowym Elektroniki Próżniowej z 18 V 1988 r. wraz z załącznikami, k. 232–242. Oczywiście, jak w wielu tego typu przypadkach, faktycznie zamawiającym wykonanie urządzenia było Biuro „W” MSW.

⁴⁸ AIPN, 01444/8, Pismo zastępcy dyrektora ds. naukowo-technicznych Ośrodka Badawczo-Rozwojowego Elektroniki Próżniowej inż. Stanisława Waszuka do Instytutu Kryminalistyki i Kryminologii Akademii Spraw Wewnętrznych, 23 XI 1989 r., k. 59.

⁴⁹ AIPN, 01444/8, Pismo sekretarza Rady Naukowo-Technicznej płk. A. Nowakowskiego do naczelnika Wydziału IV MSW kpt. W. Suszczewskiego, 23 V 1988 r., k. 11.

Podsumowując rozważania na temat pracy Biura „W” MSW, należy podkreślić, że stanowiło ono aktywnie działającą część aparatu represji, a sprawy przez nie prowadzone niejednokrotnie łamały podstawowe prawa obywatelskie, nawet te funkcjonujące w tak pseudodemokratycznym państwie, jakim była PRL⁵⁰. Niestety, jak wskazują częściowo tylko zachowane materiały źródłowe, działania te były aktywnie wspomagane przez polskie placówki naukowe, które prowadząc badania na zlecenie MSW, pośrednio przyczyniały się w większym lub mniejszym stopniu do łamania podstawowych, nienaruszalnych praw człowieka.

Niektóre problemy zarówno natury praktycznej, jak i teoretycznej, występujące w bieżącej działalności Biura „W” MSW, próbowano rozwiązywać, korzystając w tym zakresie z niewątpliwie bogatych doświadczeń innych krajów bloku komunistycznego, gdzie analogicznie jak w ówczesnej Polsce brakowało swobodnego przepływu myśli i informacji. Odpowiednie plany podjęto już w 1960 r.⁵¹ Jednak ślad takiej „internacjonalistycznej” współpracy napotykaemy dopiero 13 lat później, kiedy w kwietniu 1973 r. delegacja polskiego MSW udała się do Pragi na zaproszenie MSW CSRS. W jej skład weszli: dyrektor Biura „W” MSW, naczelnik Wydziału Chemii oraz naczelnik Wydziału III. Taka reprezentacja i charakter postawionych jej zadań wynikał niewątpliwie z zapisów zawartych we wprowadzonych wówczas przez resort spraw wewnętrznych normatywach, dotyczących przeprowadzania ekspertyz i wykonywania dokumentów dla potrzeb operacyjnych Służby Bezpieczeństwa. Celem spotkania było nawiązanie kontaktów w zakresie:

- tematycznego opracowania dokumentów „W”,
- stosowania metod fizykochemicznego opracowania dokumentów „W”,
- technicznego opracowania dokumentów „W” oraz stopnia mechanizacji na tym odcinku,
- chemii operacyjnej i kierunków prowadzonych rozpracowań⁵².

Niestety, rezultaty tej wizyty ze względu na brak odpowiednich materiałów nie są nam znane.

W czerwcu tego samego roku sześciodniową wizytę w Budapeszcie na zaproszenie MSW Węgierskiej Republiki Ludowej odbyła grupa funkcjonariuszy Biura „W” MSW – z jego dyrektorem, naczelnikiem Wydziału Chemii i naczelnikiem Wydzia-

---

⁵⁰ Art. 71 Konstytucji PRL z 22 VII 1952 r. zapewniał obywatelom wolność słowa, druku, zgromadzeń, wieców, pochodów i manifestacji. Według konstytucji urzeczywistnieniu tej wolności służyć miało oddanie do użytku „ludu pracującego” i jego organizacji drukarni, zasobów papieru, gmachów publicznych i sal, środków łączności, radia oraz innych niezbędnych środków materialnych.

⁵¹ AIPN, 1585/452, Notatka dotycząca sprawozdań z działalności niektórych centralnych jednostek Ministerstwa Spraw Wewnętrznych za 1959 r., 5 III 1960 r., k. 14–15.

⁵² AIPN, 01258/116, Zarządzenie nr 05/73 ministra spraw wewnętrznych z 6 I 1973 r. w sprawie przeprowadzania ekspertyz i wykonania niektórych dokumentów dla potrzeb operacyjnych Służby Bezpieczeństwa oraz instrukcja nr 01/73 dyrektora Biura „W” MSW z 7 V 1973 r. o zasadach przeprowadzania ekspertyz chemicznych dokumentów „W” oraz trybie postępowania w tych sprawach, k. 164–168.

łu II. Mieli oni nawiązać kontakt w zakresie tematycznego, fizykochemicznego oraz technicznego opracowania dokumentów „W” oraz kontynuować współpracę zapoczątkowaną przez były Zakład Techniki Specjalnej na odcinku chemii operacyjnej. Propozycja tej ostatniej wizyty nie została jednak uwzględniona i przyjęta do realizacji przez Kolegium MSW⁵³.

Istnieją przesłanki wskazujące na to, że współpracowano także z Komitetem Bezpieczeństwa Publicznego ZSRS, jednak na temat tej kooperacji nic nie wiemy⁵⁴. Funkcjonariusze i pracownicy Biura „W” MSW w celu podniesienia swoich kwalifikacji zawodowych uczestniczyli w 1989 r. w międzynarodowej konferencji naukowej poświęconej chromatografii, która odbyła się w Lipsku w NRD⁵⁵. Przeszli oni także szkolenie w firmie Bruker w Karlsruhe, która zapewne nie mając pojęcia, z kim ma do czynienia, pokryła koszty ich pobytu⁵⁶. Zaledwie około dwa tygodnie przed zburzeniem muru berlińskiego do Niemieckiej Republiki Demokratycznej udało się dwóm posiadającym materiały operacyjne funkcjonariuszy Biura „W”, którzy przekroczyli granicę państwową z pominięciem rutynowej odprawy paszportowo-celnej⁵⁷. O celu i wynikach tego wyjazdu również nie mamy bliższych informacji.

Baza źródłowa związana z interesującym nas tematem jest bardzo skromna, przynajmniej jeśli chodzi o zasób Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie. Na skutek ogromu zniszczeń dokumentacji aktowej zbiór ten jest niekompletny, co nie pozwala na przeprowadzenie nawet wstępnych studiów, nie wspominając o dogłębnych badaniach⁵⁸. Niniejszy artykuł jest więc tylko próbą wypełnienia pewnej luki w wiedzy o działalności Biura „W” i nie wyczerpuje wskazanego w tytule zagadnienia, sygnalizując jedynie na podstawie przypadkiem zachowanych akt związane z nim problemy.

---

⁵³ AIPN, 1585/115, Dane liczbowe dotyczące wymiany delegacji w 1973 r. z podziałem na jednostki, k. 115–116.

⁵⁴ AIPN, 0714/32, Protokół zdawczo-odbiorczy nr 32 dokumentacji Wydziału III Biura „W” MSW, 23 VI 1981 r., b.p.

⁵⁵ AIPN, 01099/36, Pismo naczelnika Wydziału XVI Departamentu II MSW kpt. dr. inż. Waldemara Łuszczewskiego do naczelnika Wydziału X Departamentu II MSW płk. Z. Wasilewskiego, 3 VIII 1989 r., k. 32.

⁵⁶ AIPN, 01099/36, Pismo naczelnika Wydziału XVI Departamentu II MSW kpt. dr. Waldemara Łuszczewskiego do naczelnika Wydziału X Departamentu II MSW płk. Z. Wasilewskiego, wrzesień 1989 r., k. 33.

⁵⁷ AIPN, 01099/34, Pismo dyrektora Departamentu II MSW gen. bryg. Janusza Serey do szefa Zarządu Zwiadu WOP gen. bryg. Józefa Rudawskiego, 18 X 1989 r., k. 44.

⁵⁸ O problemie niszczenia akt Służby Bezpieczeństwa zob. np.: R. Paterman, *Rozkaz – zniszczyć*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2006, nr 1–2, s. 112–115.